

РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ПАРИТЕТУ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Махно Владислав Анатолійович

аспірант кафедри службового та медичного права

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Гендерний паритет та рівні права чоловіків та жінок – це основа сучасної демократичної країни, правової держави та громадянського суспільства. Законодавство відіграє безпосередню роль у формуванні та реалізації національної політики, що націлена на досягнення вищезгаданих цілей, тому існує об'єктивна необхідність у вивченні та дослідженні еволюції впровадження гендерних норм у національне законодавство.

Одними із перших ключових актів, в змісті яких були закріплені норми, що регулювали гендерні питання у сфері публічної служби, були Литовські статuti. Ці акти не містили приписів, які надавали жінкам рівних з чоловіками прав обіймати керівні посади, але статuti містили окремі норми, які зрівнювали чоловіків та окремої категорії жінок в обов'язку нести військову службу. У Литовському статuti 1588 року зафіксована норма, яка наводить широкий перелік осіб, які зобов'язані служити у війську. Серед цих суб'єктів можна знайти і жінок, які втратили своїх чоловіків: «...вдови ... будуть винні ... служити на війні і бути покликаними на військову службу» [1, с. 70].

Період Гетьманської держави та окупації України російською імперією не відзначились наявністю актів, які б мали відчутний вплив на правовий статус жінки в контексті її доступу до посад публічної служби.

Відновлення Україною своєї незалежності після падіння російської імперії ознаменувалось побудовою ідеологічно відмінної, демократичної держави. Як результат, одним із ключових елементів незалежної країни, яка пропагує свободу та незалежність свого населення є Конституція, яку УНР прийняла в 1918 році. В ній був закріплені ряд новел, що регулювали питання доступу жінок до посад у сфері публічної служби. Наприклад, рівність у політичних правах між чоловіками та жінками опосередковано закріплювалось в статті 12 акту: «Громадяне в УНР рівні в своїх громадянських і політичних

правах...». В 20-ій статті декларується, що «громадяне УНР користуються усієї повноти громадянських і політичних прав, беруть участь в керуванні державним і місцевим життям через активну і пасивну участь у виборах до законодавчих установ і органів місцевого самоврядування». Стаття 21 Конституції стверджувала, що активне і пасивне виборче право мають всі громадяни УНР [2].

В повній мірі реалізувати норми вищезгаданого акту не вдалося через окупацію України більшовицьким режимом, який встановив на цій та інших територіях диктатуру пролетаріату та комуністичну ідеологію. Всього за період радянського панування Україною було прийнято чотири Конституції. Першим прийнятим актом була Конституція УСРР 1919 року. В цьому акті опосередковано був зафіксований конституційно-правовий принцип рівності. Жодних формулювань щодо рівності осіб за ознакою статі акт не містить. Наприклад, стаття 22 закріплювала норми про повноту політичних прав її громадян. Стаття 20 цього акту наводить більш детальний перелік критеріїв, щодо яких не може бути обмежень під час здійснення активного або пасивного виборчого права, проте вказана норма не містить згадки про рівність за ознакою статі. Подібна ситуація і з формулюваннями у статті 32, де зазначається, що УСРР визнає рівність прав своїх громадян, незалежно від їх раси і національності [3].

Оновлення Основного акту відбулося через 10 років з прийняттям Конституції УРСР 1929 року. Важливо наголосити, що цей акт був більш прогресивним та детальним, ніж Конституція СРСР 1924 року, адже в його змісті можна знайти норми, які опосередковано врегульовували питання прав жінок. Наприклад, в статтях 5 та 66 Конституції УРСР 1929 року фіксуються згадки про рівність громадян за гендерною ознакою, чого не було раніше [4]. Подальше впровадження ідей комунізму знайшло своє закріплення в Конституції УРСР 1937 року, в якій з'явилися норми, які безпосередньо врегульовують питання правового статусу жінки в радянському союзі. До прикладу, стаття 102 декларує, що жінці надаються рівні права з чоловіком в усіх галузях громадсько-політичного життя. Статті 115–117 присвячені висвітленню широкого кола аспектів активного та пасивного виборчого права. Наприклад, вибори депутатів є загальними, а всі громадяни, незалежно від статі та інших ознак, мають право брати участь у виборах і бути обраними до відповідних державних структур. Цікаво, що стаття 117 додатково наголошує на тому, що жінки користуються правом обирати і бути обраними нарівні з чоловіками [5]. Останні зміни Основного Закону радянської України відбулися 1978 року з прийняттям останньої Конституції УРСР, проте на правове регулювання статусу жінки та її доступу до посад публічної служби цей акт змістовного впливу не мав

[6]. Проте важливо наголосити на декларативному характері вищевведених норм, адже владу в СРСР мало обмежене коло суб'єктів, а не народ, як це було закріплено в Конституціях.

Після закінчення радянської окупації та повернення Україною своєї незалежності національне законодавство зазнало серйозних змін, які можна пояснити зміною ідеології та вектору світогляду у бік Європи. Цей період характеризується розширенням та еволюцією нормативної бази, яка врегульовує норми щодо статусу жінки та її доступу до посад у сфері публічної служби. Перш за все, стаття 24 Конституції України 1996 року визначає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи, не може бути привілеїв чи обмежень за ознакою статі або іншими критеріями. Основний акт уточнює, що гендерна рівність забезпечується, наприклад, наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній діяльності [7]. Також була прийнята низка законів, що прямо або опосередковано покликані врегулювати суспільстві відносини у цій сфері. Ключовим є профільний акт, а саме Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Цей акт стверджує, що державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, в особливості, спрямована на забезпечення рівної участі всіх громадян у прийнятті суспільно важливих рішень [8].

Законодавство України також має ряд інших нормативних актів, які містять лише окремі норми, які врегульовують питання рівного доступу жінок до посад публічної служби. Наприклад, Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» забороняє будь-які форми та прояви дискримінації у невичерпному переліку сфер, серед яких чітко вказана громадсько-політична діяльність, державна служба, служба в органах місцевого самоврядування та сфера правосуддя [19]. Безпосередні гарантії рівного та недискримінаційного доступу жінок до пасивного виборчого права закріплено у Виборчому кодексі України, в якому не лише забороняється будь-яка дискримінація, особливо за ознакою статі, але і зафіксовані гендерні квоти [10].

Отже, прослідкувавши ретроспективу становлення нормативно-правового регулювання гендерного паритету в системі публічної служби в Україні, можна дійти висновку про те, що наша держава взяла вектор національної політики на покращення становища жінки при доступі до керівних посад, а ідеї рівності та недискримінаційності завжди були притаманні українському суспільству.

Література:

1. Статути Великого Князівства Литовського у 3 томах / ред.: С. Ківалова, П. Музиченко, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2004. Т. 3 :

Статут Великого Князівства Литовського 1588 року : у 2 книгах. Книга 2. 568 с.

2. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) : Іст. док. Держ. утворень на території України (1917-1920) від 29.04.1918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> (дата звернення: 06.11.2024).

3. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (березень 1919 р.) : Іст. док. Всеукр. Центр. Виконкому від 10.03.1919 : станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19#Text> (дата звернення: 06.11.2024).

4. Конституція (Основний закон) Української Соціалістичної радянської республіки : від 15.05.1929 : станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-29#Text> (дата звернення: 06.11.2024).

5. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки : від 30.01.1937 : станом на 7 трав. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text (дата звернення: 06.11.2024).

6. Конституція (Основний Закон) України : від 20.04.1978 № 888-IX : станом на 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text> (дата звернення: 06.11.2024).

7. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.11.2024).

8. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 06.11.2024).

9. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI : станом на 30 трав. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 06.11.2024).

10. Виборчий кодекс України : Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 06.11.2024).